

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ*

*Changing Position of the Middle East in the China's Foreign Policy: An
Analysis through the Regional Developments after the Arab Spring***

Süleyman ERKAN***
Müge YÜCE****

Öz

Küresel petrol rezervlerinin %48'ine ve doğal gaz rezervlerinin %38'ine sahip olan Ortadoğu, Çin dış politikası için giderek önemi yükselen bir bölge haline gelmiştir. Ortadoğu'nun Çin için stratejik öneminin artması, uluslararası akademik çalışmaların Çin dış politikasının Ortadoğu'da nasıl bir seyir izleyeceğine odaklanmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada Çin'in Ortadoğu'da sürdürmekte olduğu diplomatik duruş, Çin dış politikasının genel hatları içerisindeki konumu açısından analiz edilerek ele alınmıştır. Buna göre çalışmanın temel argümanı, Çin'in Ortadoğu politikasının imparatorluk dönemi Çin siyasi düşüncesini ve Konfüçyen değerleri yansıtan bir paradigma tarafından belirlendiğidir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre Ortadoğu'nun Çin diplomasisi içindeki stratejik öneminin arttığı ancak bu artan önemin Pekin'i geleneksel hegemon güçler gibi davranmaya zorlamadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Çin, Ortadoğu, Arap Baharı, Bölgesel Politika.

Abstract

The Middle East, which holds 48% of global oil reserves and 38% of natural gas reserves, has become an increasingly important region for Chinese foreign policy. The strategically changing position of the Middle East in the Chinese entire diplomacy has started a heated debate over the possible impacts of Chinese Middle East policy on the international system.

In this study, China's diplomatic stance in the Middle East is analysed within the general lines of Chinese foreign policy. Accordingly, the main argument of the study is that China's Middle East policy is determined by a paradigm that reflects the Chinese political thought of the imperial period and Confucian values. According to the findings of the study, it is concluded that the strategic importance of the Middle East in Chinese diplomacy has increased.

Keywords: Foreign Policy, China, Middle East, Arab Spring, Regional Politics.

* **Makale Geliş Tarihi:** 31.01.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 18.04.2020

** Bu çalışma, Prof. Dr. Süleyman ERKAN danışmanlığında Müge YÜCE tarafından hazırlanan "Uluslararası İlişkiler'de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: "Yeni Hegemon" Söylemi Kapsamında Çin'in Ortadoğu Politikası" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

*** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: serkan@ktu.edu.tr, ORCID: 6427-AHCF.

*** Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: muge.yuce@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7593-6060.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

GİRİŞ

2010 yılında Tunus'da başlayarak Mısır, Libya ve Yemen'de dört Arap diktatörlüğünün çökmesi ile sonuçlanan ve Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketler, Ortadoğu'nun siyasi yapısında belirsizlik ve istikrarsızlığı artıran önemli bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Ortadoğu'nun siyasi coğrafyasında meydana gelen bu dönüşüm, bölgesel liderlik için rekabet eden İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçlerin yanı sıra ABD ve Rusya gibi küresel güçlerin de bölgeye yönelik dış politikalarını yeniden belirlemelerini zorunlu kılmıştır. Ortadoğu'da bölgesel ve küresel aktörlerin kendilerini yeniden konumlandıkları son gelişmeler karşısında fırsat ve tehditler ile karşı karşıya kalan ülkelerden birisi de Çin Halk Cumhuriyeti (bundan sonra 'Çin' olarak kullanılacaktır) olmuştur. Bu fırsat ve tehditler karşısında Çin, genel dış politika ilkeleri kapsamında Ortadoğu'ya yönelik yeni bir vizyon belirleme yönünde önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda atılan adımlar ile Ortadoğu politikası, Çin'in bölgesel ve küresel hedeflerinin analiz edilebileceği stratejik bir önem kazanmıştır. Nitekim Çin'in Ortadoğu'da izlediği politikanın temel bileşenlerinin ve belirleyici dinamiklerinin anlaşılması, Çin dış politikasının bir bütün olarak yorumlanabilmesi için önemi yadsınamaz bir unsur haline gelmiştir.

Bu kapsamda Çin dış politikasının Ortadoğu'daki geleneksel seyri, 2000'li yıllardan sonra önemli bir dönüşüm geçirmiştir. 1990'lara kadar Çin'in Ortadoğu politikası komünist ideoloji ile İslami yönetimler arasındaki karşıtlık tarafından belirlenirken 1990 sonrasında Çin'in artan enerji ihtiyacı temel belirleyici faktör haline gelmiştir. Ancak son yirmi yıllık süre içerisinde meydana gelen bölgesel ve küresel gelişmeler sonucunda Çin'in Ortadoğu ile ilişkileri ideolojik veya ticari kaygıların ötesine geçerek stratejik güvenlik unsurlarını da içeren bir niteliğe kavuşmuştur. Pekin yönetimi için bu stratejik güvenlik unsurlarının en önemlilerinden bir tanesi Çin'de yaşayan ve nüfusu 20 milyonu bulan Müslüman azınlığın varlığı

olmuştur. Ülke içerisindeki Müslüman nüfusun kuzeybatı ve güneybatıdaki stratejik sınır bölgelerinde ikamet ediyor olması sebebiyle Çin, Ortadoğu ve Orta Asya üzerinden kendi sınırlarına girecek radikal dinci eğilimlerin yayılması konusunda büyük bir endişe taşımaktadır. Bu kapsamda Arap Baharı sonrası gelişen olaylar ve DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması ile meydana gelen gelişmeler, Pekin yönetiminin Ortadoğu ile ilişkilerini yeniden belirleme sürecini hızlandırmıştır.

Ortadoğu politikasının yeniden belirlenmesi sürecinde Çin'in bölgeye yönelik değişen vizyonunu gösteren en önemli gelişmelerden bir tanesi Pekin yönetiminin 2016 yılında Arap Politika Belgesi'ni yayınlamış olmasıdır. Arap Politika Belgesi, Çin'in Ortadoğu'ya yönelik yayınlamış olduğu ilk resmî belge niteliği taşımaktadır. Bu anlamda bölgeye yönelik resmî bir dış politika belgesi yayınlamış olması, Çin'in Ortadoğu'da mevcut güç yapılanması içerisindeki konumunu yeniden belirlemeye çalıştığına yönelik bir ön kabulün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sebeple Çin'in Ortadoğu'da izlemekte olduğu dış politikanın geçirdiği dönüşüm süreci uluslararası akademik çalışmalarda giderek daha fazla dikkat çeken bir çalışma alanı olmaya başlamıştır.

Bununla birlikte Çin'in Ortadoğu politikasını ele alan akademik çalışmaların büyük çoğunluğu, Çin'in Ortadoğu'da izlediği politikayı "enerji arz güvenliği" veya "büyük güç politikaları" bağlamında ele almakta ve Çin'in bölgede "yeni hegemon güç" olmaya çalıştığını varsaymaktadır. Çin'in bölgede hegemonya oluşturmaya çalıştığı yönündeki varsayımların temelinde ise ABD dış politika vizyonunda meydana gelen değişim ve bu kapsamda Çin için ortaya çıkan fırsatlar bulunmaktadır. Nitekim 2003 Irak işgali sonrasında bölgedeki etkisini kaybetmeye başlayan ABD'nin 2009 sonrasında Ortadoğu'daki varlığını azaltarak Asya-Pasifik merkezli bir dış politika izleyeceğini duyurması, Ortadoğu'da ABD'nin yerini Çin'in alabileceği yönünde bir algının şekillenmesi sürecini hızlandırmıştır. Bu algının şekillenmesinde Ortadoğu ülkelerinin Çin'e yönelik geliştirdiği

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

politika ve söylemler ile son dönemde Çin tarafından ortaya konan projelerin de etkisi bulunmaktadır. Nitekim 2013 yılında Xi Jinping 习近平 tarafından ilan edilen Kuşak ve Yol İnisiyatifi kapsamında Ortadoğu'nun sahip olduğu stratejik konum, Çin diplomasisinde Ortadoğu'nun yükselen öneminin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple Çin'in Ortadoğu'ya yönelik politikalarını geleneksel olarak enerji arz güvenliği bağlamında ele alan çalışmalar, 2010'dan sonra hegemonya ve büyük güçler arası rekabet faktörüne odaklanmaya başlamıştır.

Ancak Çin'in Ortadoğu'da izlemiş olduğu dış politika bütüncül bir bakış açısı ile ele alındığında Pekin yönetiminin bölgede hegemon güç olmaya çalıştığına yönelik yorumların Avro-Amerikan merkezli (*Eurocentric*) bir bakış açısını yansıttığı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Çin'in Ortadoğu politikası Arap Baharı sonrasında bölgede meydana gelen gelişmeler kapsamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada öncelikle Çin'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikası tarihsel arka planı göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Daha sonra Çin dış politikasında Ortadoğu'nun artan önemi ve Arap Baharı sonrası gelişmelerde Çin'in bölgesel sorunlara yönelik diplomatik duruşu örnek olaylar üzerinden ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda ortaya konmuş olan temel argüman, Çin'in Ortadoğu'da geleneksel dış politika ilkelerine bağlı kaldığı ancak bölgede etkili bir aktör olmaya yönelik bir iradenin şekillenmekte olduğudur. Bununla birlikte Çin'in bölgesel gelişmelerde artmakta olan etkisi, bölgedeki tüm ülkeler ile karşılıklı iş birliği ve ortak fayda ilkeleri üzerinden yürütülmektedir. Bu çalışmada ortaya konan sonuçlar, Çin'in Ortadoğu'da hegemon güç olmaya yönelik bir politika izlemediği yorumunun yapılmasını mümkün hale getirmektedir.

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI

Kendisini herhangi bir dinî inanış ile tanımlamayan Komünist Parti tarafından yönetilen Çin ile devletlerin ve toplumların çoğunlukla Müslüman olduğu Ortadoğu arasında genellikle çok az ortak nokta olduğu düşünülmektedir.¹ Bu sebeple uluslararası çalışmalar analiz edildiğinde Pekin tarafından benimsenen ve tüm Ortadoğu bölgesinde uygulandığı varsayılan bütünsel bir dış politika olduğuna yönelik bir uzlaşma bulunmamaktadır. Nitekim Çin'in Ortadoğu politikasını ele alan çalışmaların bir kısmı ABD'nin bölgede zayıflayan etkisinin Çin için ortaya çıkardığı fırsatlara odaklanırken bir kısmı kültürel, siyasi ve tarihî farklılıkların oluşturduğu sorunlara odaklanmaktadır.² Bununla birlikte 1978'de başlatılan "reform ve dışa açılım" 改革开放 (*gai gé kāi fàng*) politikaları sonucunda maddi güç kapasitesi yükselen Çin için Ortadoğu'nun önemi giderek yükselen bir seyir izlemiştir.

Çin'in Ortadoğu ile ilişkilerini şekillendiren en önemli faktörlerden bir tanesi Ortadoğu'nun coğrafi sınırlarına yönelik algı ile ulusal çıkar tanımlamaları arasındaki bağlantı olmuştur. Bu kapsamda imparatorluk dönemi Çin yöneticilerinden miras alınarak bugüne kadar korunmuş olan tarih anlayışına göre Ortadoğu, kendi başına bağımsız bir coğrafi bölge olarak değil bu bölgeyi Çin'e bağlayan komşu bölgeler ile ilişki içerisinde ele alınmaktadır. Çin'in resmî belgelerinde bugün de Ortadoğu için kullanılan terim "Batı Asya" 西亚 (*xī yà*)'dır ve bu terim de "Orta Asya" 中亚 (*zhōng yà*) ile bağlantılı şekilde kullanılmaktadır.³ Bununla birlikte Ortadoğu'nun artan önemi sebebiyle Çinli liderler bu bölgeyi sadece Batı

1 Michael Dillon, "The Middle East and China", Hannah Carter-Anoushiravan Ehteshami, der., *The Middle East's Relations with Asia and Russia*, Routledge Curzon, London 2004, s.42.

2 Robert R. Bianchi, "China-Middle East Relations in Light of Obama's Pivot to the Pacific", *China Report*, 49(1), 2013, s.111.

3 Yitzhak Sichor, "Vision, revision and supervision: The politics of China's OBOR and AIB and their implications for the Middle East", Anoushiravan Ehteshami-Niv Horesh, der., *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, Routledge, New York 2018, s.47.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Asya ve Kuzey Afrika'yı içerecek şekilde değil fakat Orta Asya ve Güney Asya'nın da bir kısmını içine alacak şekilde Geniş Ortadoğu 大中东 (dà zhōng dōng) olarak da nitelemektedirler.⁴ Ortadoğu'nun Çin ile dolaylı yoldan bağlantısı olan bir bölge konumundan Çin ulusal çıkarları ile doğrudan ilgili bir bölge konumuna gelmesine yol açan temel etken enerji olmuştur. Nitekim Pekin'in 1990'lardan sonra Ortadoğu coğrafyasına yönelik algısını ve dış politikasının temelini "enerji arzının güvenliğini sağlama" hedefinin oluşturması, Çin'in ekonomik yükselişi bağlamında açıklanmaktadır. Ancak dünyadaki diğer güçlerin aksine Çin için enerji arzının güven altına alınması ekonomik büyümenin istikrarından ziyade halkın refahının artmasını, ordunun hızlı modernizasyonunu ve en önemlisi rejimin devamını sağlama gibi işlevleri üstlenmektedir.⁵ Bu doğrultuda Ortadoğu ile ilişkilerini enerji iş birliği üzerinden şekillendiren Çin, bölgenin en büyük ticari partneri olarak ortaya çıkmıştır. Enerji ticareti üzerinden gelişmekte olan ilişkiler, özellikle 2000'li yıllardan sonra derinleşerek siyasi ve stratejik boyutlar kazanmıştır. Buna göre 21. Yüzyılda Ortadoğu Çin için dört temel güvenlik faktörü ile ilişkilendirilmektedir:⁶

- Zengin enerji kaynaklarına sahip olması.
- Dünyanın jeostratejik kavşak noktasını oluşturması.
- Çin'in ulusal çıkarlarının etki alanı içerisinde olması.
- Büyük güçler arasındaki temel etki alanı rekabetinin yaşandığı bölge olması.

Bu faktörler arasında Çin'in bölgeye yönelik politikalarını şekillendiren en önemli jeopolitik unsurlardan bir tanesi Ortadoğu'da yükselmekte olan köktendinci ideolojinin Çin'in Müslüman Uygur nüfusunun yaşadığı kuzeybatı sınır eyaleti olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne yayılmasıdır.

4 Andrew Scobell, "Why the Middle East matters to China", Anoushiravan Ehteshami-Niv Horesh, der., *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, Routledge, New York 2018, s.19.

5 R. Kutay Karaca, "Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)", *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 2012, s.93.

6 Scobell, a.g.e., s.11.

Çin'in iç politikasında önemli ölçüde tehdit algıladığı bir bölge olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi, 2013 yılında ilan edilen Kuşak Yol İnisiyatifi projesinde merkezî bir konum kazanmıştır. Bu proje ile Sincan'ın Orta Asya ile ulaşım ağlarının genişlemesi ve etkileşiminin artması, Çin'i Ortadoğu'daki radikal hareketleri daha fazla kontrol etmeye yöneltmiştir.

Bu güvenlik algılaması ile doğrudan bağlantılı olan bir diğer jeopolitik unsur ise Ortadoğu'nun büyük güçlerin kontrol sağlamak için rekabet ettiği bir bölge olmasıdır. Nitekim Çin'in bölgedeki etkisi artmakta olsa da Ortadoğu ABD, Rusya ve AB gibi aktörlerin etkili olduğu ve bölgedeki gelişmeleri kontrol etmek için rekabet içerisinde oldukları bir bölge konumundadır. Bu kapsamda Çin, Ortadoğu'daki radikal hareketlerin kontrol altına alınması sürecinde ABD ve Rusya gibi etkili aktörlerin desteğine ihtiyaç duyarken diğer yandan da bölgede sınırlı bir etki alanı oluşturarak küresel politikadaki yerini kanıtlamak istemektedir. Nitekim Şanghay Uluslararası Çalışmalar Birliği Batı Asya ve Afrika Çalışmaları Enstitüsü yöneticisi Li Weijian 李伟建'a göre de Ortadoğu, Çin'in büyük güçlerle ilişkilerini düzenleyebileceği önemli bir bölgedir.⁷ Tüm bu jeopolitik unsurlar göz önünde bulundurulmak kaydı ile Çin'in Ortadoğu politikası, beş alt dönemde sınıflandırılabilir.

Tablo 1: Çin'in Ortadoğu Politikasının Dönemsel Sınıflandırılması ve Yönlendirici İlkeler

Dönem	Yönlendirici İlke	Bölgedeki En Güçlü Partner
1949-1978	İdeoloji	Mısır
1978-1989	Ekonomik açılım	Mısır
1989-1999	Enerji	İran
2000-2011	Teröre karşı savaş	İran, Suudi Arabistan
2011 ve sonrası	Çok taraflılığın teşvik edilmesi	İran, Suudi Arabistan, Çin-Arap Forumu

7 Li Weijian, "Relations of China and the United States with the Middle East in the Changing Era", Yang Guang, der., *China-Middle East Relations: Review and Analysis, Volume 1*, çev. Liu Maomin-Michelle Wan, Paths International Ltd. (UK) in associated with Social Sciences Academic Press, China 2013, s.35.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

1949-1978 DÖNEMİ: ORTADOĞU İLE İDEOLOJİ TEMELLİ İLK TEMASLAR

Çin'in Ortadoğu ile ilk doğrudan teması 1955'de Endonezya'da düzenlenen Bandung Konferansı ile gerçekleşmiştir. Bu konferansta Çin'i temsil eden Başbakan Zhou Enlai 周恩来, katılımcılar ile doğrudan ilişkiler geliştirerek 1955-1974 yılları arasındaki Ortadoğu-Afrika dış politikasının da temel mimarı olmuştur.⁸ Bu dönemde henüz Birleşmiş Milletler üyesi olmayan ve uluslararası sistemde resmî olarak belirli sayıda ülke tarafından tanınan Çin, Bandung Konferansı'nda diplomatik, kültürel ve ticari ilişkilerini genişletmek için Ortadoğu ülkeleri ile doğrudan temaslar kurmuştur. Çin'in Üçüncü Dünya ülkelerini temel alan dış politikasının belirlendiği bu konferans sonrasında Pekin'in Ortadoğu politikası da ulusal bağımsızlık hareketlerine verilen destek ile karakterize edilmiştir. Nitekim 1980'li yılların başına kadar Çin'in Ortadoğu'daki temasları anti-emperyalist devrimci hareketin bölgeye ihracı çabaları ile motive edilmiştir.⁹ Soğuk Savaş'ın en şiddetli olduğu yılları içeren 1949-1978 döneminde Çin'in Ortadoğu politikası Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki rekabet üzerinden de şekillenmiştir. Bu dönemde iki süper güç arasındaki nüfuz mücadelesinin gerçekleştiği temel bölgelerden birisi haline gelen Ortadoğu'da Çin, 1953'te İran'da CIA tarafından gerçekleştirilen darbe, 1955 Bağdat Paktı'nın oluşumu, 1956 Süveyş Bunalımı, 1957 Ürdün ve 1958 Lübnan Krizleri gibi tüm olaylar karşısında ABD ve SSCB'ye karşı bölgesel güçlere destek sağlamıştır.¹⁰

Bununla birlikte 1966 yılında Mao tarafından Çin'de Kültür Devrimi'nin başlatılması ile Çin, iç politikaya yönelmiş ve küresel sistemdeki diplomatik duruşunu izolasyon politikasına doğru çevirmiştir. Bu dönem

8 Muhamad S. Olimat, *China and the Middle East Since World War II: A Bilateral Approach*, Lexington Books, United Kingdom 2014, s.4

9 Yoram Evron, "China-Japan Interaction in the Middle East: a battleground of Japan's remilitarization", *The Pacific Review*, 2016, s.4-5.

10 Olimat, a.g.e., s.6.

boyunca bütün dünyaya, Sovyet bloğuna, Batılı güçlere ve hatta kendi tarihi ile kültürüne karşı ayrımsız bir öfke gösteren Çin yönetimi, dış temsilciliklerdeki elçilerin hepsini ve elçilik personelinin yaklaşık üçte ikisini kırsalda yeniden eğitime tâbi tutmak ya da devrimci etkinliklerde yer almak üzere geri çağırmıştır. Bu dönem boyunca yalnızca Arnavutluk Halk Cumhuriyeti ile olumlu ilişkilere sahip olan Çin, tek bir ülkedeki Mısır'daki büyükelçisinin görevde kalmasına izin vermiştir.¹¹ 1974 yılından itibaren Kültür Devrimi'nin etkisini kaybetmeye başlaması ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler, Çin ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerin yeniden önem kazanmasına yol açmıştır. Ortadoğu'nun Çin için önem kazanmasına yol açan gelişmelerin başında ise 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi gelmektedir. 1973 yılında bölge ülkelerinin almış olduğu Petrol Ambargosu kararından sonra Çin, Ortadoğu ülkelerinin Batılı büyük güçlerin bölgedeki etkisini azaltmak ve bu ülkelerden bağımsız bir dış politika izleme konusundaki çabalarını fark etmiştir.

Bu sebeple Suudi Arabistan öncülüğünde uygulanan Petrol Ambargosu kararına destek veren Çin, 1973 Arap-İsrail Savaşı süresince Batılı devletler ve ABD'nin İsrail'e göstermiş olduğu destek karşısında Arap ülkelerinin yanında yer almıştır. Bölge ülkelerinin 1973 Petrol Krizi sırasında Batı Bloğu ülkeleri ile ilişkilerinin bozulması, 1970 sonlarında Afganistan'da meydana gelen kriz, 1979 İran İslam Devrimi, 1980 İran-İrak Savaşı gibi gelişmeler, Ortadoğu ülkeleri için de Çin ile diplomatik ilişkilerini kurmaları için hızlandırıcı ve teşvik edici gelişmeler olmuştur.¹² Bu kapsamda Ortadoğu ile ilişkilerin belirlendiği ilk dönem olan 1949-1978 dönemi bölgedeki ulusal bağımsızlık hareketlerine destek ve Batılı ülkelerin emperyalist politikalarına karşı Ortadoğu ülkelerinin yanında olma ilkeleri üzerinden şekillenmiştir.

11 Henry Kissinger, Çin; Dünden Bugüne Yeni Çin, çev. Nalan Işık Çeper, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2015, s.495.

12 Olimat, a.g.e., s.35.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

1978-1989 DÖNEMİ: ORTADOĞU'DA İHMAL YILLARI

1978-1989 döneminde Çin-Ortadoğu ilişkilerinin temel dinamikleri, Çin'in iç siyasi sisteminde ve çift kutuplu uluslararası sistemin doğasında meydana gelen değişimler tarafından belirlenmiştir. Bu gelişmelerden bir tanesi uluslararası sistemin süper güçleri olan ABD ve SSCB arasında Yumuşama Dönemi'nin ortaya çıkmış olmasıdır. ABD ve SSCB arasında meydana gelen bu yumuşama, Çin'in süper güçler ile ilişkilerine de yansımış ve Çin dış politikası bu kapsamda yeniden şekillenmiştir. Bu dönemde Çin dış politikasını şekillendiren bir diğer değişim ise Kültür Devrimi'nin sona ermesi ve Çin Komünist Partisi sekreterliğine Deng Xiaoping'in 邓小平 seçilmesi ile meydana gelmiştir.

Deng Xiaoping 1978 yılında başlatmış olduğu "reform ve dışa açılım" politikalarının da bir gereği olarak Çin dış politikasında ekonomik büyüme arayışı, anti-emperyalist değerlerin yerini almıştır.¹³ Bu kapsamda Çin, tüm ülkeler ile "Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi" kapsamında karşılıklı ilişkilerin kurulmasını teşvik etmiştir.¹⁴ Bu politikanın bir sonucu olarak Çin'in Ortadoğu ile ilişkileri Sovyetler Birliği'ne karşı Çin-ABD yaklaşması çerçevesinde belirlenmiştir. Neill'a göre Nixon'un 1972 Pekin ziyareti sonrasında ABD ve Çin, Ortadoğu'da Sovyet etkisini azaltmak konusunda ortak çıkarıya sahip oldukları için bu tarihten sonra Çin'in Ortadoğu ile ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği-Çin ayrılığının devam etmesi ve Çin'in kuzeyinde Sovyetler Birliği askerlerinin bölgeye konuşlandırılması, Çin'in batısında Afganistan'da Marksist bir darbe gerçekleşmesi ve Afganistan'ın açık biçimde Sovyet etkisine girmesi Çin-ABD ilişkileri için Ortadoğu'da ortak politika izlemek stratejik bir önem kazanmıştır. Bu olaylar karşısında Çin, 1971-1989 döneminde Körfez

13 Evron, a.g.m., s.4-5.

14 Kuangyi Yao, "Development of Sino-Arab Relations and the Evolution of China's Middle East Policy in the New Era", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 1(1) 2007, s.4.

Bölgesi ve Arap Yarımadası'nda Sovyet etkisini sınırlamak için bölge ülkeleri ve ABD ile ilişkilerini geliştirme hedefi kapsamında bir politika izlemiştir.¹⁵

Bu kapsamda Çin-Ortadoğu ilişkilerini belirleyen ikinci dönem olan 1978-1989 dönemi Çin'in Batı ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı ve bu sebeple Ortadoğu'nun belirli ölçüde ihmal edildiği yıllar olarak karakterize edilmektedir.

1989-1999 DÖNEMİ: STRATEJİK İLİŞKİLER

1989-1999 döneminde Çin dış politikasını belirleyen başlıca iki gelişme bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi 1989 Tiananmen Olayları sonrasında Çin'in uluslararası toplum tarafından maruz kaldığı yaptırımlar ve dışlanma iken diğeri 1993 yılında ilk kez petrol tüketiminin petrol üretim miktarını aşarak Çin'in net petrol ithalatçısı bir ülke haline gelmiş olmasıdır. 1989 yılında Tiananmen Meydanı'nda başlayan öğrenci gösterilerine karşı Komünist Parti yönetimi çok sert önlemler almış ve gösteriler pek çok sivilin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Çin, Batılı ülkeler başta olmak üzere uluslararası sistemin aktörleri tarafından çok ciddi yaptırımlarla izole edilmiş ve Pekin'in imajı olumsuz şekilde etkilenmiştir. Batılı ülkeler tarafından izole edilen Çin, Ortadoğu bölgesi başta olmak üzere dünyadaki tüm gelişmekte olan ülkeler ile ilişkilerini geliştirerek kendisine karşı uygulanan yaptırımları aşmaya çalışmıştır. Bu dönem ayrıca Çin'in enerji ihtiyacının arttığı döneme denk gelmiştir.¹⁶ 1978 yılında Deng Xiaoping tarafından başlatılan ekonomik reform ve dışa açılım politikasının etkisiyle 1980'li yıllar boyunca sürekli ve hızlı şekilde ekonomik büyüme performansı gösteren Çin, 1993 yılında ilk kez net petrol ithalatçısı bir ülke konumuna gelmiştir.

¹⁵ Mohamed b. Huwaidin, *China's Relations with Arabia and the Gulf 1949-1999*, Routledge Curzon, London 2002, s. 108.

¹⁶ Scobell, a.g.e., s.12.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Küresel enerji piyasalarında önemli bir tüketici konumuna gelmesi ve ekonomik piyasalarda etkisinin artması ile Çin, 1990'lı yıllarda ekonomik büyümesini sürdürülebilir hale getirmek için dış politikasını da bu hedef kapsamında yeniden uyarlayarak küresel meselelerde varlığını daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Nitekim Saddam Hüseyin 1990 yılı Ağustos ayında Kuveyt'i işgal ettiğinde Çin işgali kınamış, Irak'a Kuveyt'ten çekilmesi çağrısında bulunmuştur. Bu süreçte Çin, BM Güvenlik Konseyi'ne sunulacak çözüm önerisinin taslağının hazırlanmasında aktif rol oynamış, Irak'a askerî malzeme satışı dahil olmak üzere bu ülke ile olan tüm ticaretini durdurma kararına katılmıştır. Bununla birlikte Çin, bölgedeki ABD askerî müdahalesinin sonuçları konusunda oldukça sert tepki göstermiş ve olası bir Batılı askerî müdahaleye karşı çıkmıştır. Kuveyt krizinin zirveye ulaştığı 1990 Kasım ayında Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen 钱其琛 Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün ve Irak'ı ziyaret ederek bu ülke liderleri ile Körfez bölgesinin durumu hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur.¹⁷ Çin, Kuveyt Krizi'nin çözülmesi için verilen bölgesel çabaları desteklemenin yanında Kasım 1989'da Kuveyt'i ziyaret eden ülke başkanı Yang Shangkun'un 杨尚昆 doğrudan teklifi ile krizde arabulucu rolünde bulunmayı önermiştir. Buna rağmen ülkelere yönelik güç kullanma politikasına ilkesel olarak karşı olan Çin, 1990 Kasım ayında Kuveyt'ten çekilmediği takdirde Irak'a güç kullanımını öngören BM 678 sayılı kararının onaylanması sırasında çekimser kalmıştır. Çin'in Irak ile İran-İrak Savaşı boyunca gelişen ilişkilerine ve Çin'in uluslararası sistemde güç kullanımına karşı çıkan ilkesel tutumuna karşı 678 sayılı kararın oylanmasında neden çekimser kaldığını en iyi açıklayan tez; Kuveyt Krizi'nin 1989 Tiananmen Olayları sonrasında kötüleşen Çin-Batı ilişkilerini düzeltmek için bir fırsat olarak görüldüğünü öne süren tezdur.¹⁸

Çin'in küresel sistem içerisinde giderek yükselen bir güç olarak

¹⁷ Dillon, a.g.e., s. 49.

¹⁸ Olmat, a.g.e., s. 70.

kabul edilmeye başlandığı 1989-1999 dönemi, Çin'in Ortadoğu'daki ilişkilerinde daha aktif bir politika izlemeye başladığı yıllar olarak nitelendirilebilmektedir.

2000-2011 DÖNEMİ: ARTAN ETKİ

2000'li yıllarla birlikte Çin, Ortadoğu ile siyasi ve ekonomik bağlarını artırmış ve ikili ilişki ağını genişletmiştir. Bu dönemde bölge devletlerine daha fazla üst-düzyer ziyaret gerçekleştirmiş, 2004 yılında Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu kurulmuş ve bölge ülkeleri ile çeşitli askerî bağlantılar oluşturulmuştur. İkili ilişkilere ek olarak Ortadoğu'da uluslararası sorun niteliği taşıyan krizlere Çin, geçmiş dönemlere göre daha aktif şekilde müdahil olmuştur. Bu kapsamda örneğin BM Güvenlik Konseyi (BMGK) üyeliği aracılığı ile İran'ın nükleer faaliyetleri ve Suriye İç Savaşı ile ilgili uzlaşma görüşmelerine katılım sağlamış, ayrıca İsrail-Filistin barış sürecinde giderek daha etkili bir aktör haline gelmeye başlamıştır.¹⁹

21. yüzyılda ilişkilerin genişlemesini sağlayan en önemli adımlardan bir tanesi 2004 yılında Çin-Arap Ülkeleri İşbirliği Forumu' nun 中阿合作论坛 (*zhōng Ā hé zuò lùn tán*) kurulması olmuştur.²⁰ Çin'in bölge ile çok-terafli ilişkilerinin en önemli ayağını oluşturan Çin-Arap İşbirliği Forumu, Hu Jintao'nun 胡锦涛 Arap Ligi'nin Kahire'de bulunan merkezine yaptığı bir ziyaret sonucunda Çin ile Arap Ligi üyesi ülkeler arasında resmî olarak kurulmuştur. Çin-Arap İşbirliği Forumu, Çin ile Arap devletleri arasında siyaset, ticaret, ekonomi, kültür, teknoloji, dış ilişkiler, barış ve kalkınmanın pekiştirilmesi gibi çeşitli alanlarda değişim programları aracılığıyla iş birliğini artırmayı hedeflemektedir.²¹ Buna göre Çin-Arap Ülkeleri ilişkilerine yön veren temel ilkeler Hu Jintao tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

19 Evron, a.g.m., s. 5.

20 Gao Zugui, "The New Development of China-Middle East Relations since the Arab Upheaval", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 8(4), 2014, s. 65.

21 Clara Giffoni vd., "The China-Arab States Cooperation Forum (CASCF)", *BRICS Policy Center*, s.1, file:///C:/Users/User/Downloads/CASCF5.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.2020)

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

- Karşılıklı saygıya dayanan siyasi ilişkilerin kurulması
- Ortak kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek üzere ekonomik ve ticari ilişkilerin artırılması
- Kültürel değişimler yoluyla karşılıklı öğrenim ve kazanım sağlanması
- Uluslararası meselelerde iş birliği yaparak dünya barışına ve ortak kalkınmaya katkı sağlanması

İlk toplantısını 2004 yılında Kahire'de Arap Birliği Genel Merkezi'nde gerçekleştiren forumun ikinci toplantısı 2006'da Pekin, üçüncü toplantısı 2008'de Manama, dördüncü toplantısı 2010'da Tianjin ve 5. Toplantısı 2012'de Tunus'ta gerçekleştirilmiştir. Çin-Arap İşbirliği Forumu, Çin'in bakanlar düzeyinde bölgesel devletler ile gerçekleştirdiği kurumsallaşmış en geniş katılımlı forum olması nedeniyle Çin'in bölge siyasetinde önemlidir.²² Toplantılar sırasında imzalanan Birinci Eylem Planı kapsamında siyasi, ekonomik ve sosyal-kültürel alanlarda iş birliği kararı alan Çin ve Arap Devletleri, İkinci Eylem Planı ile bu iş birliğini çevrenin korunması konusunda genişletmişlerdir.

2010 yılı sonlarında Ortadoğu'da gelişen olaylar, bölgenin zaten var olan karmaşık gerilim ve çatışmalarını daha da derinleştirmiş ve çeşitli etkiler ortaya çıkarmıştır. Bu olaylar sonrasında bölge ülkeleri çevreyi yeniden analiz ederek iç ve dış politikalarını yeni duruma uyarlamak zorunda kalmışlardır. Bu kapsamda Çin, Ortadoğu'da değişen bir durumla karşı karşıya kalmış ve Ortadoğu ile ilişkilerinde yeni bir sürece girmiştir.²³

ARAP BAHARI VE SONRASINDA ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI

Çin'in son 30 yılda göstermiş olduğu hızlı ve sürekli ekonomik büyüme performansı ve aynı dönemde dünya lideri ABD'nin küresel siyasi güç

22 Eyüp Ersoy, "Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(31), 2012, s. 45.

23 Gao, a.g.m., s.64

dağılımındaki nispi payının sürekli azalma eğiliminde olması, uluslararası sistem ve küresel yönetişimin belirsizliklere doğru sürüklenmesine sebep olmaktadır.²⁴ Bu belirsizliğin bölgesel güç dengeleri açısından hissedildiği coğrafyalardan birisinin de Ortadoğu olduğu söylenebilmektedir. Nitekim Ortadoğu'da 2010 yılı sonundan itibaren devam etmekte olan toplumsal ve siyasal istikrarsızlıkları şiddetlendiren en önemli unsurlardan bir tanesi bölgesel ve küresel sistemde yaşanan belirsizliklerdir. Buna ek olarak Arap Baharı olarak isimlendirilen bu istikrarsızlıkların kendisi de pek çok petrol tüketicisi ülke için radikal dönüşüm etkisi yaratan olaylara yol açmış, öngörülemeyen ve yıkıcı etkilerin hafifletilmesine yönelik planların yetersiz kaldığı bir etki yaratmıştır.²⁵

Arap Baharı'nın meydana geldiği bölge ülkeleri kadar ABD, AB ve Rusya gibi Çin'de Arap Baharı kapsamında meydana gelen olayları öngörememiş ve hazırlıksız yakalanmıştır. Bununla birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde meydana gelen bu beklenmeyen olaylarla karşı karşıya kaldığında Çin, itidalli ve soğukkanlı bir tutum belirlemiş ve gelişmeleri gözlemlemiştir. "Diğer devletlerin iç işlerine karışmama" ilkesine bağlılığını sürdürmüş ve taraflar arasındaki barış görüşmelerini teşvik etmiştir.²⁶ Bu kapsamda Çin'in Arap Baharı olaylarına karşı öncelikli politikası, bölgedeki ulusal çıkarlarını ve Çin vatandaşlarını korumak yönünde gelişmiştir. Nitekim Arap Baharı olayları boyunca Çin'in karar verme sürecini etkileyen faktörler; Çin'in siyasi ve ticari çıkarlarına, Çin vatandaşlarının güvenliğine olası bir tehdit ile bölgedeki istikrarsızlığın potansiyel tehlikelerine ilişkin daha geniş kaygılar olmuştur.²⁷ Örneğin Arap Baharı'nın etkili olduğu ülkelerden birisi olan Libya'da resmî makamların açıklamalarına göre

24 Halil Kürşad Aslan, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", *Akademik Ortadoğu*, 9(1), 2014, s. 30.

25 Henelito A. Sevilla, "The 'Arab Spring' and South China Sea Tensions: Analyzing China's Drive to Energy Security", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 12(3), 2013, s. 95.

26 Yao Kuangyi, "The Upheaval in the Middle East and China's Middle East Policy", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 6(3), 2012, s. 15.

27 Jonathan Pollack, "China, Unease from Afar", Kenneth M. Pollack-Daniel L. Byman, der., *Arab Awakening*, Brookings Institution Press, United States 2011, s.299

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

38.000 Çin vatandaşı ve 18.8 milyar dolara ulaşan yatırımlara sahip olan Çin, Kuzey Afrika'daki ticari çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak için müdahalede bulunmuş ve bu ülkedeki Çin vatandaşlarını tahliye etmiştir.²⁸

“Bölgedeki ticari anlaşmaları, ekonomik yatırımları ve enerji bağlantılarının tehlikeye girmemesi”, Çin'in Arap Baharı olaylarına karşı geliştirmiş olduğu politikanın temel motive edici unsurları olsa da Ortadoğu'daki otoriter yönetimlerin halk gösterileri ile devrilmeye başlaması, Arap Baharı'nı Çin için ulusal güvenlik ve iç istikrar ile ilgili bir sorun haline getirmiştir. Nitekim Arap Baharı, Ortadoğu'nun geleceğiyle ilgili kararlarda rol oynamak, bölgedeki çatışmalara müdahil olmak, özellikle de güvenlik alanında sahaya inmek konusunda çekimser olan Çin yönetimini baskılayan bir süreç olmuştur.²⁹ Bu konuda özellikle Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan ve bağımsız olmak isteyen Uygur azınlık üzerinde ayrılıkçı talepleri kuvvetlendirici bir etkiye yol açmasından endişe eden Çin, Arap Baharı olaylarına karşı tutumunu giderek sertleştirmiştir.³⁰ Dahası DEAŞ'ın ortaya çıkması ve Suriye'deki iç savaş gibi gelişmeler, Çin'i bölgeye daha fazla önem vermeye zorlamıştır. Ortadoğu'da meydana gelen bu son gelişme ve dinamikler, Çin'in yalnızca bölgedeki enerji ilişkileri, çalışan vatandaşların hakları ve ulaştırma hatları gibi ekonomik çıkarlarını tehdit etmekle kalmamış aynı zamanda Çin Komünist Partisi yönetiminin meşruiyeti için de önemli bir tehdit oluşturmuştur. Nitekim Pekin, Ortadoğu'daki olayların Han Çinlileri arasında demokrasi talebine yol açması, özerk bölgelerde yaşayan halkların -özellikle Uygurların daha fazla özerklik ve dinî özgürlük talep etmelerine yol açabilmesinden endişe etmiştir.³¹

28 Jonas Parello Plesner, ve Raffaello Pantucci, “China's Janus-Faced Response to the Arab Revolutions”, European Council on Foreign Relations, 2011, s.1, https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR34_CHINA_ARAB_REVOLUTIONS_AW.pdf, (e.t. 07.10.2019).

29 Çağdaş Üngör, “Çin ve Ortadoğu: Geleceğin Küresel Gücü Bölgeye Nasıl Bakıyor?”, Tarık Oğuzlu, Ceyhun Çiçekçi, der., Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2019, s.83.

30 Alexander Neill, “China and the Middle East”, Toby Dodge-Emile Hokayem, der., *Middle Eastern Security, the US Pivot and the Rise of ISIS*, Adelphi Series, Vol. 54, Issue 447-448, 2014, s.205.

31 Scobell, a.g.e., s.9-10.

Bu kapsamda Arap Baharı sonrasında Çin için Ortadoğu'da riskler ve fırsatlar ortaya çıkmıştır. Bu risklerden bazıları şu şekilde sıralanabilmektedir: (a) otoriter eğilimli yönetimlerle yapılmış olan ittifakların düşmesi, (b) siyasi İslam ve yabancı savaşçıların bölgede artan etkisi, (c) ekonomik riskler, (d) ABD'nin değişen rolü.³² Arap Baharı sonrasında Çin için ortaya çıkan fırsat ve risklerin Pekin yönetimi tarafından nasıl değerlendirdiğine yönelik bir analiz yapmak için bölgede meydana gelen iki gelişme özellikle önem arz etmektedir.

YEMEN İÇ SAVAŞI

Arap Baharı ile birlikte Çin'in Ortadoğu politikası için önemli bir dönüm noktasına işaret eden gelişmelerden birisi Yemen İç Savaşı olmuştur. Yemen İç Savaşı, Suudi Arabistan tarafından desteklenen Yemen hükümeti ve İran tarafından desteklenen Houthi isyancılar arasındaki bir "vekalet savaşı" olarak görülmektedir. Hem İran hem de Suudi Arabistan, Çin'in bölgedeki en önemli ekonomik partnerleri ve ikisi de Çin enerji güvenliği için önemli bir petrol kaynağı konumunda bulunmaktadır.³³ Bu sebeple Pekin'in resmî duruşu, herhangi bir tarafı düşman haline getirmeden her iki tarafı da dengelemek yönünde olmuştur. Ancak bu dengeleme önemli bir ihtiyat ile güçlü bir eklektisizm göstermektedir.³⁴ Bu kapsamda Yemen İç Savaşı'nın Çin için ortaya çıkardığı ikilemlerden birisi Pekin'in bölgede birbiri ile rekabet eden İran ve Suudi Arabistan arasındaki tarafsız tutumunu devam ettirme konusunda ortaya çıkmıştır. Yemen Krizi patlak vermeden önce Ortadoğu'ya geniş bir resmî gezi yapması planlanan Xi Jinping, bu gezi kapsamında ilk olarak Mısır ve Suudi Arabistan'a

32 Michael Singh, "Chinese Policy in the Middle East in the Wake of the Arab Spring", Niv Horesh, ed., *Toward Well-Oiled Relations? China's Presence in the Middle East Following the Arab Spring*, Palgrave Macmillan, New York 2016, s. 168-169.

33 Guy Burton, "Chinese Conflict Management in Libya, Syria and Yemen after the Arab Uprisings", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13(1), 2019, s. 29.

34 Raymond Lee, "Implications of the War in Yemen on China", AlJazeera Center for Studies, 10 Haziran 2015, s.3, <http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents /2015/6/10/201561011434739734War%20in%20Yemen.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.10. 2019).

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

gitmeyi planlamıştır. Fakat Yemen krizi patlak verdikten sonra Xi Jinping Ortadoğu seyahat planını değiştirmiştir. Bu değişimin temel sebebi ise Xi Jinping'in Suudi Arabistan'a ziyaretinin İran tarafından, "Yemen'deki Suudi müdahalesine destek" şeklinde yorumlanma olasılığı olmuştur. Yemen İç Savaşı ile daha belirgin şekilde görünen ve Çin'in Ortadoğu'daki çıkmazını oluşturan en temel problem, Pekin yönetiminin Ortadoğu'da bir taraf seçmeye zorlanması fakat Çinli yöneticilerin taraf seçmek istememesidir. Dolayısıyla gelecekte Çin'in en zor dengeleme eylemi, bölgesel ve mezhepsel rekabet içerisindeki Riyad ve Tahran ile iyi ilişkileri sürdürmeye çalışması konusunda olacaktır.³⁵

Yemen krizinin başlangıcında Pekin, Houthi isyancılara karşı Suudi ordusunun eylemlerine tarafsız kalmış, ateşkes çağrısında bulunmuş ve uluslararası toplumu sorunu diplomasi yoluyla çözmeye davet etmiştir. Bununla birlikte Çinli yöneticiler Suudi önderliğindeki müdahaleyi kınamayı reddetmiştir. Diğer yandan ise Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 2015 yılında görüşülen 2201 ve 2216 numaralı kararlarda olumlu yönde oy kullanarak Houthi savaşçılara silah satışını yasaklayan kararları desteklemiştir.³⁶ Yemen iç savaşında Pekin tarafından gerçekleştirilen en önemli eylem, Çin donanmasının Yemen'in güney limanı Aden'den 600 Çinli ve 225 yabancı ülke vatandaşını kurtarması için görevlendirilmiş olmasıdır. Bu operasyon tarihte ilk kez Çin donanmasının yabancı vatandaşları ve ikinci kez Çinli vatandaşları bir kriz bölgesinden kurtarmak için gönderildiği bir operasyon olmuştur.³⁷

Bu kapsamda Çin, Yemen'deki krize diplomatik olarak müdahalede bulunmak istememekle birlikte Pekin tarafından Yemen Başkanı Abdrabbuh Mansur'a yapılan yardımlar Çin'in Yemen'deki Suudi destekli kuvvetler ile resmî olmayan bir iş birliği içerisinde olduğuna yönelik

35 Mordechai Chaziza, "China's Middle East Foreign Policy and The Yemen Crisis: Challenges and Implications", *Middle East Review of International Affairs*, 19(2), 2015, s. 20.

36 UNSC, Resolution 2201, <http://unscr.com/en/resolutions/2201>, (Erişim Tarihi: 23. 04.2020).

37 Chaziza, a.g.m., s.21.

yorumlara yol açmıştır.³⁸ Diğer yandan Pekin, Yemen’de çatışan taraflara ateşkes çağrısı yapmakta ve BM Güvenlik Konseyi’nin krizin siyasi yollarla çözülmesinde yapıcı rol oynaması için desteklemektedir. Çinli resmî görevliler Suudi diplomatlara siyasi çözümü önerse de Suudi müdahalesini doğrudan eleştirmemektedirler.³⁹ Pekin’in Yemen Krizi’ndeki politikasının temel belirleyici unsurunun Suudi Arabistan ile geliştirmek istediği stratejik ilişkiler olduğu yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır. Buna göre Suudi Arabistan, Çin’in Ortadoğu’daki Sünni Arap Dünyası ile ilişkilerinde hayati öneme sahiptir. Bu sebeple Pekin, Suudi Krallığı’nın Yemen’deki stratejik çıkarlarını kabul etmekte ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini bozacak bir adım atmaktan kaçınmaktadır.⁴⁰

SURİYE İÇ SAVAŞI

2011 Arap Baharı olayları kapsamında Ortadoğu’da başlayan sivil halk gösterilerinin ulusal ve bölgesel bir kriz olmaktan çıkarak küresel bir güç mücadelesi haline geldiği ülke, Suriye olmuştur. Suriye’de iç savaşa dönüşen bu olaylar küresel büyük güçler ile bölgesel liderlik rolünü elde etmek isteyen güçlerin Ortadoğu’da nüfuz alanlarını yeniden belirlemeye çalıştıkları bir vekalet savaşına dönüşmüştür.⁴¹

Çin’in Suriye ile ikili ilişkileri bağlamında Suriye Krizi’nin Pekin için önemli bir tehdit veya fırsat oluşturmadığı yönünde algılar mevcut olsa da Suriye Krizi, Çin dış politikasının genel hedefleri kapsamında önemli bir kırılma noktası yaratmıştır. 2011 yılında Suriye Krizi başlamadan önce Suriye’nin en büyük ticari partneri olan Çin, AB’nin 2011 yılında başlattığı ambargodan sonra Suriye’den ham petrol alımını durdurmuştur.⁴² Suriye’de

38 Samuel Ramani, “China’s Role in the Yemen Crisis”, *The Diplomat*, 11 Ağustos 2017, <https://thediplomat.com/2017/08/chinas-role-in-the-yemen-crisis/>, (e.t. 09.10.2019).

39 Chaziza, a.g.m., s.19.

40 I-wei Jennifer Chang, “China and Yemen’s Forgotten War”, United States Institute of Peace, 2018, 1-4. <https://www.usip.org/sites/default/files/2018-01/pb241-china-and-yemens-forgotten-war.pdf>, (e.t. 04.07.2019)

41 Muharrem Ekşi, “The Syrian Crisis as a Proxy War and the Return of the Realist Great Power Politics”, *ANKASAM, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Hybrid Warfare Special Issue*, 1(2), 2017, s. 107.

42 Courtney, a.g.e., s.6

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Çin yüksek ekonomik çıkarlara sahip olmamakla birlikte bu ülkelerdeki istikrarsızlığın yayılma etkisi göstermesinden endişe ettiği için Suriye'deki yönetimin statükosunu ve sorunların barışçıl çözümünü teşvik etmiş, bu politika ise Suudi Arabistan tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır.⁴³ Nitekim 2016 yılında ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesine yükseltmiş olduğu Suudi Arabistan ile Çin, Suriye Krizi'nde karşıt kamplarda konumlanmıştır.

Pekin'in Suriye Krizi'nde Beşar el-Esad'ın iktidarda kalmasına yardımcı olma politikası çeşitli Suudi gazeteleri tarafından şiddetle eleştirilmiş ve Riyad, Suriye Krizi'ne ilişkin olarak Çin'in BM kararlarını veto etmesini memnuniyetsizlikle karşılamıştır. Dahası Suudi liderler 2012-2013 yılları arasında Körfez İşbirliği Konseyi ile Çin arasındaki stratejik diyaloga karşı memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.⁴⁴ Bunun üzerine Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri bu konudaki memnuniyetsizliklerini göstermek üzere Çin-Körfez İşbirliği Stratejik Diyalogu'nun üçüncü yıllık toplantısını tek taraflı olarak ertelemiş ve Çin liderlerine "Suriye'deki pozisyonunu gözden geçirmesi" çağrısında bulunmuşlardır.⁴⁵

Suriye'deki krizin şiddetlenmesi üzerine özellikle G20 dönem başkanlığı süresince Çin, G20 üyesi ülkeleri teröre karşı savaşta inisiyatif almak üzere örgütlenme çabasında olmuştur. Buna paralel olarak Çin'in yeni atanan Suriye elçisi Xie Xiaoyan, Rusya'nın Suriye'ye askerî müdahalesini uluslararası çapta teröre karşı mücadele çerçevesinde destekleyen açıklamalarda bulunmuş ancak Rusya'nın yanında Suriye'ye müdahale etmekten kaçınmıştır.⁴⁶ Bu kapsamda Pekin'in Suriye politikasını şekillendirdiği en önemli hareket alanını BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye

43 Duan Jiuzhou, "The Strategic Position of the GCC Countries: The View from China", *Asian Perspectives*, 3, 2018, s. 22.

44 Joseph A. Kéchichian, "Saudi Arabia and China: The Security Dimension", Middle East Institute, February 9 2016, s.3, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

45 Makio Yamada, "Saudi Arabia's Look-East Diplomacy: Ten Years On", *Middle East Policy*, 22(4), 2015, s. 134.

46 Çağdaş Dedeoğlu, "Çin'in Büyük Stratejisi Açısından Suriye", Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, der., *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım, İstanbul 2016, s. 409.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Krizi'ne yönelik alınacak kararlarda kullandığı oylar oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda Çin'in Suriye Krizi'ne yönelik görüşmelerde ne yönde oy kullandığı tablo olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: BMGK Suriye Görüşmelerinde Çin'in Kullandığı Oylar⁴⁷

BM Çözümü	Çözümün Amacı	Çin'in Kullandığı Oy
S/2011/612 4 Ekim 2011	<ul style="list-style-type: none">Suriye'yi kınamaSivillere karşı güç kullanımı devam ederse Suriye'ye karşı yaptırım uygulama	Ret
S/2012/77 4 Şubat 2012	<ul style="list-style-type: none">Çatışmanın tüm taraflarına şiddeti durdurmaları çağrısında bulunmakArap Ligi üyesi devletlerin 22 Ocak 2012'de almış oldukları Suriye kararını uygulamalarını talep etmek	Ret
UNSCR 2042 14 Nisan 2012	<ul style="list-style-type: none">Suriye İç Savaşı'nda gözlemci kuvvetlerin konuşlandırılması	Kabul
UNSCR 2043 21 Nisan 2012	<ul style="list-style-type: none">BM Suriye Gözetim Misyonu (UNSMIS) kurulması	Kabul
S/2012/538 19 Temmuz 2012	<ul style="list-style-type: none">Yerleşim bölgelerindeki askerî birliklerini ve ağır silahlarını geri çekmesi için Esad rejimine 10 günlük süre tanınmasıKurallara uymayan aydınlar için yaptırım kararı alınması	Ret
S/2014/348 22 Mayıs 2014	<ul style="list-style-type: none">Suriye Krizi'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmesi	Ret
2165 14 Temmuz 2014	<ul style="list-style-type: none">Sınır-ötesi yardım koridorunun kullanılmasıYaptırım tehdidi	Kabul

⁴⁷ Courtney, a.g.e., s.7.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

S/RES/2254 18 Aralık 2015	<ul style="list-style-type: none">Krize yönelik siyasi çözüm ihtiyacını ortaya koymak	Kabul
S/2016/846 8 Ekim 2016	<ul style="list-style-type: none">Rus ve Suriye hava kuvvetlerine ait uçaklar tarafından Halep zerinde gerçekleştirilen hava bombardımanına son verilmesiİnsani yardım ulaştırılması ve ateşkesin yeniden başlatılması	Çekimser
S/2016/1026 5 Aralık 2016	<ul style="list-style-type: none">Kuşatma altında bulunan Halep'te yedi günlük ateşkes ilan edilmesi	Ret
S/2017/172 28 Şubat 2017	<ul style="list-style-type: none">Kimyasal silah kullandığı iddia edilen Suriye yönetimine karşı yaptırım kararı almak	Ret
S/2017/315 12 Nisan 2017	<ul style="list-style-type: none">Kuzey Suriye'de kimyasal silah kullandığından şüphe duyulan Suriye yönetimini kınamak ve bölgede konunun araştırılması çağrısında bulunmak	Çekimser

Çin'in Suriye Krizi'ne ilişkin olarak yürütülen BM çabalarında yaptırımlara onay vermemesinin temel gerekçesini Libya örneğinde uluslararası toplumun gösterdiği tutum oluşturmaktadır. Buna göre Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulmasını öngören fakat Muammer Kaddafi'nin yerinden edilmesi amacıyla *kötüye kullanılan* BM Güvenlik Konseyi 1973 sayılı Kararı'nın yol açtığı sonuçlar, bugün Çin'in Suriye Krizi'ndeki temel siyasi tutumunu belirlemektedir. Nitekim Libya müdahalesinin bir rejim değişikliği operasyonuna dönüşmesi ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi Kararı'nı veto etmemiş olması daha sonradan büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüş ve tekrarlanmaması gereken bir hata olarak algılanmıştır.⁴⁸ Bu konuya ilişkin olarak Çin'in BM temsilcisi Li Baodong 李保东 2011 yılında Suriye'de silahlı çatışma altında kalan sivillerin korunmasına yönelik düzenlenen açık oturumda Libya örneğine açıkça atıfta bulunarak şöyle demiştir: "BMGK'nin 1970 ve 1973 sayılı kararlarının asıl amacı şiddete

48 Üngör, a.g.m., s.91.

son vermektir.Biz kararların amaç ve yetkilerini aşacak şekilde yeniden kasti olarak yorumlanmalarına karşıyız.”⁴⁹ Bu açık ifadeyi doğrulayacak şekilde Çin, Suriye Krizi’nde yalnızca BM yaptırımlarını reddederek pasif bir tutum sergilememekte ayrıca uluslararası müdahalelere ilişkin “norm oluşturma” çabası içerisinde aktif bir politika yürütmektedir.

Bu kapsamda Pekin, Suriye’de “dışarıdan empoze edilen bir rejim değişikliği” ile “çatışma çözümü amaçlı yapılan müdahale” arasında kesin bir çizgi çizilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Çin bunu üç temel diplomatik yöntem ile yapmaktadır: çoklu ve ardışık vetolar, Batılı güçler tarafından rejim değişikliği için gerçekleştirilecek bir müdahalenin meşruiyetini bozmak için buna yönelik söylemlerin yaygınlaştırılması, uluslararası toplumun müdahale sonrası “koruma sorumluluğu” normunu şekillendirmesi sürecine dahil olmak.⁵⁰ Çin için Suriye’ye müdahalenin istikrarsızlığı daha da tırmandırması meselenin bir boyutuysen koruma sorumluluğunun egemenlik sorununa davetiye çıkarması ihtimali bir diğer boyut olmuştur.⁵¹ Bu sebeple Çin, “koruma sorumluluğu” kavramı yerine “sorumlu koruma” kavramını ön plana çıkarmaktadır. Çin’in uluslararası toplumun norm-oluşturma çabalarına katıldığı önemli bir örneği oluşturan “sorumlu koruma” kavramı bir devlete müdahale için altı kriter belirlemekte ve müdahaleye konu olan devlete müdahale sırasında ve sonrasında sorumlu olmayı içermektedir. “Sorumlu” kavramı ayrıca Çin’in Suriye’de müdahaleye karşı çıkmak için kullandığı vetoları açıklamak ve Çin’in sorumsuz davrandığını ileri süren eleştirilere karşı bir çabanın ürünü olarak görülmektedir.⁵² Zhao Lei’nin de belirttiği gibi Çinli liderler giderek uluslararası topluma “kurumsal katkı” sağlama, “söylem gücü” oluşturma ve büyük bir gücün başkaları tarafından oluşturulan kuralları takip etmek yerine kendi kurallarını oluşturması gerektiğini kabul etmekte ve buna

49 Courtney, a.g.e., s.5.

50 Courtney, a.g.e., s.1.

51 Dedeoğlu, a.g.m., s.411.

52 Courtney, a.g.e., s.11.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

odaklanmaktadır.⁵³ Bu kapsamda Çin'in geniş kapsamlı Suriye politikası muhalif gruplarla resmî toplantılar düzenleme, Esad'a muhalif olan bölgesel güçlerin endişelerini gidermek üzere iki taraflı diplomasi yürütme ve küçük gruplar halinde çatışan taraflar ile düzenli toplantılar yapmayı içeren becerikli bir diplomasiyi yansıtmaktadır.⁵⁴

BMGK haricinde Çin'in Suriye politikasındaki temel tutumunu göstermiş olduğu bir diğer uluslararası platform, Cenevre Konferansı olarak da bilinen Suriye Sorunu Eylem Grubu Dışişleri Bakanları Toplantısı olmuştur. Pekin, 30 Haziran 2012'de Cenevre'de alınan ve Hillary Clinton tarafından açıklanan Suriye'de bir geçiş hükümeti kurulması ve Beşar Esad'ın bu hükümette rol oynamayacak olmasına yönelik kararı kabul etmiştir.⁵⁵ Bununla birlikte aynı yıl Paris'te düzenlenen III. Suriye Halkının Dostları Grubu toplantısına katılmayarak Rusya ile süreci boykot etmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Çin'in Ortadoğu politikasının tarihî süreç içerisindeki değişimi bütünsel bir bakış açısı ile analiz edildiğinde, Pekin yönetimi için Ortadoğu'nun giderek daha önemli bir bölge haline geldiği ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu'nun Çin diplomasisindeki artan önemi hem Çin dış politikasının küresel görünümü hem de Pekin yönetiminin bölgeye yönelik değişen algısının bir sonucu olarak görülmelidir. Çin yönetimi için Ortadoğu, küresel güç mücadelesi içerisinde kendi konumunu yeniden belirleyebileceği jeostratejik bir alan anlamına gelmektedir. Ancak Pekin bu mücadele içerisinde girerken geleneksel büyük güç politikalarından daha farklı bir yol izlemekte, bölgesel çatışmalarda taraf olmayı reddetmektedir. Nitekim Çin, izlediği

53 Lei, Zhao , "Two Pillars of China's Global Peace Engagement Strategy: UN Peacekeeping and International Peacebuilding", *International Peacekeeping*, 18(3), 2011, s. 351.

54 Courtney, a.g.e., s.14.

55 Stephen Kaufman, "U.N. Security Council Now United Behind Syria Plan, Clinton Says", Philadelphia News, July 4 2012, <https://thephilnews.com/u-n-security-council-now-united-behind-syria-plan-clinton-says-33134.htm> (e.t. 25.07.2019).

56 Dedeoğlu, a.g.m., s.410.

dış politika aracılığı ile kendi geleneksel değer yargılarını hâkim hale getirmeye çalışmakta ve günümüz dünyasının yalnızca Batılı değerler ve kuramlarla şekillenemeyeceğini göstermek istemektedir.⁵⁷

Bu çalışmada Çin'in Ortadoğu politikası, tarihsel değişim süreci içerisinde ele alınarak Pekin yönetiminin bölgeye yönelik güncel bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemeye göre Ortadoğu'nun Pekin yönetimi için ulusal öncelikler çerçevesinde konumlandırıldığı sonucuna varılmıştır.

1949-1978 döneminde dış politikada temel hedefi ideoloji ihracı olan Çin için Ortadoğu, Üçüncü Dünya ülkelerine desteğin gösterilebileceği bir anlam ifade etmiştir. Bununla birlikte 1978 sonrasında küresel sistem ile bütünleşmeye öncelik veren Çin için büyük güçler ile ilişkiler önem kazanmış ve Ortadoğu ikincil planda kalmıştır. Pekin yönetimi 1989 Tiananmen Olayları sonrasında uluslararası yaptırımlara maruz kaldığı için Ortadoğu tekrar önemli hale gelirken 2010 yılından sonra küresel güç mücadelesi kapsamında bölgedeki dış politika yeniden belirlenmiştir. Bu yeniden belirlenme sürecini zorunlu kılan en önemli faktör olan Arap Baharı kapsamında Çin, bölgesel sorunların çözümünde ilk kez aktif bir konum kazanmıştır. Bu konumun ortaya çıkarılması için bu çalışmada Yemen Krizi ve Suriye İç Savaşı örnekleri ele alınmıştır. Buna göre Çin, bölgedeki çıkarları gereği Yemen'de Suudi Arabistan'ı destekleyen bir görünüm sergilemekte ancak Suriye'de İran ve Rusya ile birlikte hareket etmektedir. Bu örneklerle göre Çin, Ortadoğu'da geleneksel hegemon güçlere benzer şekilde "taraf tutma ve doğrudan müdahale etme" politikaları değil "doğrudan müdahale etmeksizin dengeleme politikası" izlemektedir.

Mearsheimer ile yaptığı söyleşide Brzezinski, Çinli liderlerin Çin'in küresel üstünlüğünü sağlamak için en doğru yolun "ihtiyatlı bir nüfuz

57 Cemre Pekcan, "Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(4), 2017, s. 1150.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

kazanma politikası” olduğunu kabul ettiklerini ve bu sebeple Çin’in geçmişte büyük güç statüsüne erişmeye çalışan birçok devletten çok daha esnek ve derinlikli bir politika izlediğini söylemiştir.⁵⁸ Bu çalışmada ortaya konulan sonuçları destekleyen bu argüman, Pekin’in Ortadoğu’da oldukça esnek ve pragmatik bir dış politika izlemeyi sürdüreceğine de işaret etmektedir.

58 Zbigniew Brzezinski ve John J. Mearsheimer, “Clash of the Titans”, *Foreign Policy*, October 22, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/10/22/clash-of-the-titans/>, (Erişim Tarihi: 06.09.2019).

KAYNAKÇA

ALPEREN, Ümit, "Çin'in İran Nükleer Politikası: Ulusal Çıkar ve 'Sorumlu Büyük Güç' Arasında Denge", *İran Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 2019, s. 11-35.

ASLAN, Halil Kürşad, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", *Akademik Ortadoğu*, 9(1), 2014, s. 29-55.

HUWAIDIN, Mohamed, *China's Relations with Arabia and the Gulf 1949-1999*, Routledge Curzon. 2002.

BIANCHI, Robert R. "China-Middle East Relations in Light of Obama's Pivot to the Pacific", *China Report*, 49(1), 2013, s. 103-118.

BRZEZINSKI, Zbigniew ve MEARSHEIMER, John J. "Clash of the Titans", *Foreign Policy*, October 22, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/10/22/clash-of-the-titans/>, (Erişim Tarihi: 06.09.2019).

BURTON, Guy, "Chinese Conflict Management in Libya, Syria and Yemen after the Arab Uprisings", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13(1), 2019, s. 18-34.

CHANG, I-wei Jennifer (2018). "China and Yemen's Forgotten War", s.1, United States Institute of Peace, 1-4. <https://www.usip.org/sites/default/files/2018-01/pb241-china-and-yemens-forgotten-war.pdf>, (e.t. 04.07.2019).

CHAZIZA, Mordechai. "China's Middle East Foreign Policy and The Yemen Crisis: Challenges and Implications", *Middle East Review of International Affairs*, 19(2), 2015, s. 18-25.

COURTNEY, J. Fung, "Separating Intervention from Regime Change: China's Diplomatic Innovations at the UN Security Council Regarding the Syria Crisis", *The China Quarterly*, 2018, s. 1-20.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

DEDEOĞLU, Çağdaş, "Çin'in Büyük Stratejisi Açısından Suriye", Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, der., *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım, İstanbul 2016, s. 403-411.

DILLON, Michael, "The Middle East and China", Hannah Carter-Anoushiravan Ehteshami, der., *The Middle East's Relations with Asia and Russia*, Routledge Curzon, London 2004.

DUAN, Jiuzhou, "The Strategic Position of the GCC Countries: The View from China", *Asian Perspectives*, 3, 2018, s. 15-26.

EKŞİ, Muharrem, "The Syrian Crisis as a Proxy War and the Return of the Realist Great Power Politics", *ANKASAM, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Hybrid Warfare Special Issue*, 1 (2), 2017, s. 106-129.

ERSOY, Eyüp, "Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(31), 2010, s. 37-55.

EVRON, Yoram, "China-Japan Interaction in the Middle East: a battleground of Japan's remilitarization", *The Pacific Review*, 2016, s. 1-17.

GAO, Zugui, "The New Development of China-Middle East Relations since the Arab Upheaval", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 8(4), 2014, s. 63-80.

GIFFONI, Clara vd., "The China-Arab States Cooperation Forum (CASCF)", *BRICS Policy Center*, s.1, file:///C:/Users/User/Downloads/CASCF5.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.2020).

KARACA, R. Kutay, "Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)", *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 2012, s. 93-118.

KAUFMAN, Stephen, "U.N. Security Council Now United Behind Syria Plan, Clinton Says", *Philadelphia News*, July 4 2012, <https://thephilanews.com/u-n-security-council-now-united-behind-syria-plan-clinton-says-33134.htm> (e.t. 25.07.2019)

KÉCHICHIAN, Joseph A., "Saudi Arabia and China: The Security Dimension", Middle East Institute, February 9 2016, (e.t.30.04.2019).

KISSINGER, Henry, *Çin; Dünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2015.

LEE, Raymond, "Implications of the War in Yemen on China", AlJazeera Center for Studies, 10 Haziran 2015, <http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2015/6/10/201561011434739734War%20in%20Yemen.pdf>, (e.t. 09.10.2019).

LEI, Zhao, "Two Pillars of China's Global Peace Engagement Strategy: UN Peacekeeping and International Peacebuilding", *International Peacekeeping*, 18(3), 2011, s. 344-362.

LI, Weijian, "Relations of China and the United States with the Middle East in the Changing Era", *China-Middle East Relations: Review and Analysis*, Volume 1, Editor in-Chief: Yang Guang, Translators: Liu Maomin and Michelle Wan, Paths International Ltd. (UK) in associated with Social Sciences Academic Press, China, 2013, s. 26-38.

NEILL, Alexander, "China and the Middle East", Toby Dodge-Emile Hokayem, der., *Middle Eastern Security, the US Pivot and the Rise of ISIS*, Adelphi Series, Volume 54, Issue 447-448, 2014.

OLIMAT, Muhamad S. *China and the Middle East Since World War II: A Bilateral Approach*, Lexington Books, United Kingdom 2014.

PARELLO Plesner, Jonas ve PANTUCCI Raffaello "China's Janus-Faced Response to the Arab Revolutions", *European Council on Foreign Relations*, 2011, https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR34_CHINA_ARAB_REVOLUTIONS_AW.pdf, (e.t. 07.10.2019).

PEKCAN, Cemre, "Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(4), 2017, s. 1127-1155.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

POLLACK, Jonathan, "China, Unease from Afar", der., Kenneth M. Pollack-Daniel L. Byman, *Arab Awakening*, Brookings Institution Press, United States 2011.

RAMANI, Samuel, "China's Role in the Yemen Crisis", *The Diplomat*, 11 Ağustos 2017, <https://thediplomat.com/2017/08/chinas-role-in-the-yemen-crisis/>, (e.t. 09.10.2019).

SCOBELL, Andrew, "Why the Middle East matters to China", Anoushiravan Ehteshami-Niv Horesh, der., *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, Routledge, New York 2018, s. 9-23.

SEVILLA, Henelito A. "The 'Arab Spring' and South China Sea Tensions: Analyzing China's Drive to Energy Security", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 12(3), 2013, s. 93-107.

SICHOR, Yitzhak, "Vision, revision and supervision: The politics of China's OBOR and AIIB and their implications for the Middle East", Anoushiravan Ehteshami-Niv Horesh, der., *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, Routledge, New York 2018.

SINGH, Michael, "Chinese Policy in the Middle East in the Wake of the Arab Spring", Niv Horesh, der., *Toward Well-Oiled Relations? China's Presence in the Middle East Following the Arab Spring*, Palgrave Macmillan, New York 2016.

UNSC, Resolution 2201, <http://unscr.com/en/resolutions/2201>, (Erişim Tarihi: 23. 04.2020).

ÜNGÖR, Çağdaş, "Çin ve Ortadoğu: Geleceğin Küresel Gücü Bölgeye Nasıl Bakıyor?", *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası*, (Ed.) Tarık Oğuzlu, Ceyhun Çiçekçi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2019, s.83-100.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

YAMADA, Makio, "Saudi Arabia's Look-East Diplomacy: Ten Years On", *Middle East Policy*, 22(4), 2015, s. 121-139.

YAO, Kuangyi, "Development of Sino-Arab Relations and the Evolution of China's Middle East Policy in the New Era", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 1(1), 2007, s. 1-17.

YAO, Kuangyi, "The Upheaval in the Middle East and China's Middle East Policy", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 6(3), 2012, s. 1-27.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

STRUCTURED ABSTRACT

The social protests called as Arab Spring which is started in Tunisia in 2010 caused the collapse of four Arab dictatorships in Egypt, Libya and Yemen. The Arab Spring also initiated an important transformation process that increased uncertainty and instability in the political structure of the Middle East. This transformation occurred in the political landscape of the Middle East enforces both of the regional and global powers such as the US, Russia, Saudi Arabia and Iran to reshape their foreign policies towards the region. China has been one of the countries which are forced to reposition traditional foreign policy in the Middle East and also faces with opportunities and threats at the same time. In the face of these opportunities and threats, China has taken important steps towards determining a new vision for the Middle East within the scope of its general foreign policy principles. In this context, the Middle East policy has gained a strategic importance to analyse the regional and global aims of China. As a matter of fact, understanding the main components and determinants of China's policy in the Middle East has become an undeniable factor for the interpretation of Chinese foreign policy as a whole.

In this context, the traditional course of Chinese foreign policy in the Middle East has undergone a significant transformation after the 2000s. Until the 1990s, China's Middle East policy was determined by the opposition between communist ideology and Islamic governments, but after 1990 it was shaped by China's growing energy need. However, as a result of regional and global developments in the last twenty years, China's relations with the Middle East have gone beyond ideological or commercial concerns and have gained strategic quality. One of the most important strategic security elements for the Beijing administration was the presence of a Muslim minority of 20 million people living in China. As the Muslim population in the country resides in the strategic border

regions in the northwest and southwest, China is of great concern about the spread of radical religious tendencies that will enter its borders through the Middle East and Central Asia. In this context, the events that emerged after the Arab Spring and the emergence of the terrorist organization of State Iraq and Damascus (DAESH) accelerated the process of re-determining the relations of Beijing administration with the Middle East.

One of the most important developments showing the changing vision of China in the region has been the announcement of Arab Policy Paper in 2016 by Chinese government. As a first official document issued by the Chinese government in relation with the Middle East, Arab Policy Paper has been supposed as an evidence for Chinese intents to reposition its foreign policy in the region. For this reason, the transformation process of China's foreign policy in the Middle East has become an area of increasing interest in international academic studies.

However, Chinese foreign policy in the Middle East has been considered in the context of energy supply security or the great power politics. Indeed, the vast majority of academic studies assume that China is trying to become "the new hegemonic power" in the region. The assumption that China is trying to be the new hegemon in the region is based on the change in the US foreign policy vision and the emergent opportunities for China in this context. It is widely accepted that the main indicator of the changing vision of the US foreign policy is the announcement of Pivot to Asia policy. The US has also announced that it would reduce its presence in the Middle East. This development has accelerated the process of shaping a perception that China can replace the US in the Middle East. In addition to the changing vision of the US foreign policy, another factor contributing the discources of "new hegemon" has been the recent projects put forward by China. The Belt and Road Initiative announced by Xi Jinping in 2013, has been interpreted as an indicator of the rising importance of the Middle East in Chinese diplomacy. For this

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

reason, studies that traditionally focus on China's policies towards the Middle East in the context of energy supply security have started to focus on hegemony and the great powers competition after 2010.

In this study, China's Middle East policy is tried to be analysed within the context of the developments in the region after the Arab Spring. For this purpose, firstly China's foreign policy towards the Middle East has been taken into consideration by focusing its historical background. Then, the increasing importance of the Middle East in Chinese foreign policy and China's diplomatic stance towards regional problems in the post-Arab Spring developments were discussed through case studies. The main argument put forward as a result of the study is that China adheres to the traditional foreign policy principles in the Middle East, but a will to become an effective actor in the region is being shaped. However, China's increasing influence in regional developments is based on the principles of mutual cooperation and common good with all countries in the region. The results presented in this study make it possible to comment that China does not pursue a policy of hegemonic power in the Middle East.